

СЕГМЕНТИ МИЉКОВИЋЕВЕ ИМПЛИЦИТНЕ ПОЕТИКЕ У »БАЛАДИ ОХРИДСКИМ ТРУБАДУРИМА«

Чувајући своју »провидност« само за посвећене, »за оне који виде«, Миљковићев песнички свет је оживео »вербалну јаву«, ослободио заумност језика, створивши синтезу симболистичке алхемије речи и надреалистичког тока свести. »Како затим песму учинити независном од онога изван ње, како се ослободити онога од чега се пошло?«¹ Смисао поезије је у спознаји њеног бића. Патос стваралаштва доживљава потпуни препород, а једна од његових супстанцијалних одлика је инверзија поезије и имплицитне поетике. *Балада охридским трубадурима* представља синтезу противречних тражења logos–а у поезији, од скептицизма до потпуног веровања у њену божанску природу и зато се не може говорити само о »варирању истих песничких идеја«², већ и о недоречености, постепеном одгонетању и парадоксалности.

У понављању космогонијског почетка – у откривању *Physis*–а речи, песник је ближи Богу, обраћајући се мудрости³ у пророчком надахнућу:

*Мудрости, неискусно свићу зоре,
на обичне речи више немам право.*

У пророчком заносу (»моје се срце гаси, очи горе«) субјекат Речју постиже хармонију са космосом. »Онеобичавањем« поређења звезда са метафорама, песник постаје Демијург вербалне јаве. »Охридски трубадури«, у поетс-

1. Бранко Миљковић, *Расветљавање Танасија Младеновића*, Сабрана дела, 4, »Градина«, Ниш, 1972, 65.

2. Петар Цацић, *Бранко Миљковић или неукроћива реч*, Просвета Београд, 1965, 52.

3. У трећој строфи песник се обраћа људској »мудрости« стихом: »Мудрости, јачи ће први посустати«, тако да су прва и трећа строфа у међусобном контрасту.

ком преображају света постају »мудри старци«, алхемичари речи. »Балада« је њима посвећена, али »песма и наслов певају свако за себе«:

*Певајше, дивни старци, док над лавом
расијскавају се звезде као метафоре.*

Песнику, надахнутом божанском искром, даривано је сећање на време пре пада у долину суза:

Упамти тај пад у живој као доказ твој жару.

Идеја дуализма има дубоке корене у нашој књижевности. Споменућу само Његошеву *Лучу Микрокозму* и Дисову »Тамницу«, чији је утицај Миљковић имплицитно споменуо у циклусу *Седам мртвих песника*⁴.

У *Лучи Микрокозми* божанска искра води песника, окупаног у реци сећања, метафизичким просторима вечите борбе добра и зла.

*Он се сећа своје прве славе (...)
Мном се сећаш шта си изгубио (...)
Тражиш узрок своја паденија.*

Сећање на Адамову прву славу је благослов и проклетство. Песник остаје заробљен у свету стварног, немоћно упирући поглед ка небу.

Стихом »Упамти тај пад у живот као доказ твој жару«, Миљковић парафразира стихове Дисове *Тамнице*:

*То је онај живој иде сам пао и ја
с невиних даљина, са очима звезда*

Ове Дисове стихове Миљковић поима као формулу у којој су сажете најзначајније идеје филозофије егзистенцијализма које су пресудно утицале на песнике друге половине XX века.

Враћајући се из пророчког заноса, постаје свестан људске немоћи у спознаји вечних тајни, које остају несагледиве нашем умном оку, свестан пролазности »материје у царству гњилости«⁵:

4 Циклус *Седам мртвих песника* у збирци *Узалуд је будим* представља Миљковићево виђење историје југословенске књижевности од раног романтизма (Бранко Радичевић), зрелог романтизма (Петар II Петровић Његош, Лаза Костић), симболизма (Владислав Петковић – Дис, Тин Ујевић), до модернизма (Момчило Настасијевић и Иван Горан Ковачић). Са становишта неосимболизма Миљковић, развијеним критичким духом алудира, варира, полемише са најпознатијим стиховима својих великих претходника.

5 Његошев стих из *Луче Микрокозме*

*што је високо, ишчезне,
што је ниско, иштрули.*

Не спознавши магију речи, у стиху »сунце је реч која не уме да сија« он пева о идеји агностицизма поезије, посебно заступљене у његовој последњој збирци »Порекло наде«:

*Реци ми нешто што је шума
Реци ми нешто што је море
Ко зна шта је то што треба рећи
Бос и јорак пошучаш се од речи до речи.*

Ова мисао је песников пад, али он ипак не посустаје на путу ка неостварљивом идеалу чисте идеје.

У следећим стиховима су успостављени односи доминантних симбола Миљковићеве поезије:

*Птицо, довешћу те до речи. Ал враћи
позајмљени пламен, пеео не хули.*

Птица је симбол трансценденције:

*Мало живота збиља полетело
с наших бескрилних попутих рамена.*

Она »позајмљеним пламеном« еманира чисту идеју, али се не сме заборавити њена предметност, јер »пепео је последица очишћења што га је извршила ватра«. Песник не дозива ватру да би укротио неукротиву реч, већ да би ватром спознао део њеног бића.

Доминантни симболи Миљковићеве поезије су цикличне природе, универзализовани »местима општости«: Феникс: рађање из пепела–повратак у пепео; Хераклитова »вечито жива Ватра«; Пепео – Свети пепео: пепео као симбол пролазности и напакон као однос: не–биће – празнина– биће.

Поезија се не ствара »савешћу« (разумом), већ »празнином што пева«. Празнина, идентификована са не–бићем, помаже да се наслути биће. Празнина је негација просторне и временске категорије, па према томе и негација »мишљења у сликама« »Градити значи борити се с празнином (...), испунити празнину речима. Негирати ништавило јер га једино језик може претворити у неништавило. Али језик – Логос, једина негација ништавила, будући жива твар, има своје постојање ван нашега«⁶. Појам празнине је један од вишезначнијих појмова у симболистичкој поетици. С друге стране, може се тумачити као есенција идеје бесконачности, која бива приказана

6 Милица Николић, *Руске поетске теме*, Нолит, Београд, 1972, 83.

(Миљковићев израз – »испуњена«) речима као медијумима сликовног представљања »ограничавајући се« и удаљујући се при том од своје супстанцијалности. Тако празнина постаје »најапстрактнији« симбол (уз условну употребу овог парадокса због саме природе симбола као знака у коме долази до метафизичког споја чулног и надчулног).

Како ирационалним спознати Логос? »Треба дефинисати ватру« (»Критика метафоре«), јер »у глави постоји само једна једина реч« која остаје неизговорена, непојамна и због песникове људске немоћи бива замењена речима – »крадљивцима визија« које »једна другу измишљају и на зло наводе« (»Беда поезије«) – орловима који »кљују« песника. Ова поетска слика представља трансформацију мита о Прометеју:

*Крадљивци визија,
орлови изнуштра кљују ме*

Тако песник постаје самомучитељ:

Ја стојим прикован за стѐну која не постоји

У трећој строфи Миљковић интерферира прометејски и одисејски мит:

*Само нишкови знају шта је поезија
крадљивци ваише, нимало умиљати,
везани за јарбол лађе коју праши
подводна песма јавом ојаснија.*

Песници су ниткови јер »треба бити чист, па не знати ни једну реч«. У надраелистичком– асоцијативном току свести, слике се ређају брже од поимања њихових сегмената, али при том, стварајући интегралну целину у виду мозаика. Речи – »орлови« се преображавају у речи – »сирене« које маме чаробном мелодијом са пута трагања за апсолутом. Песник – Одисеј им мора одолети, али их и чути да би спознао њихову варљиву природу.

Кулминација поетског надахнућа је орфејска поезија:

И ево сад пева прииштомљени пакао

У тренутку варљиве победе над смрћу, Орфеј, приближавајући се божанском принципу, успева да умиљостиви пакао, али његова људска природа (пошто се окренуо за сенком Еуридике) надвладава његов божански дар. Поезија остаје само нада и утеха у безизгледној борби⁷ са смрћу:

7. Славећи поезију, Миљковић стихом »ал нико осим нас неће имати снагу која се славујима удвара« контрастира парафразу Ничеове борбе и закљичања у *Заратустри*: »Кад мастило сазре у крв«

Смртиносан је живоїи, ал смртии одолева

У опевању чежње за мртвом Еуридиком («Исто је певати и умирати») идентификовањем принципа стварања и преласка у ништавило затвара се космолошки круг.

У интерференцији прераде митова о Орфеју, Прометеју и Одисеју треба имати у виду да се слика подстицаја, утицаја и узора не може искристалисати у модерној поезији и да је интертекстуалност постала једна од њених супстанцијалних одлика.

Проучаваоци Миљковићевог дела покушавају да наслуте смисао неукротиве речи, лутајући лавиринтима противречних идеја једног од највећих читалаца двадесетог века, јер »нико не сумња у реч коју ниси рекао«. А смисао и јесте у тој неизговореној речи, о којој је Бранко певао, ужаснут просторима.